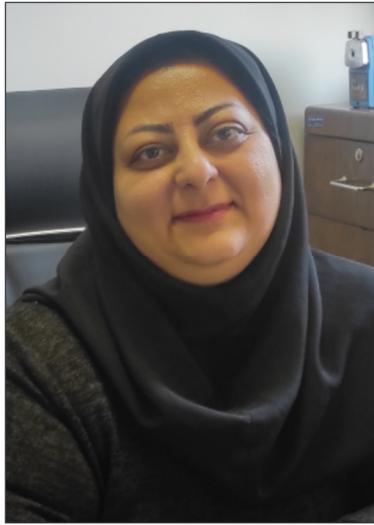

ایران و فرصت‌های تجاری در محیط پویای بین‌المللی

پاییزین بوده ولذا می‌توان گفت ایران دارای سبد صادراتی کم اثر در رشد اقتصادی کشور است. چراکه کشورهای صادرکننده با درآمد بالاتر، کالاهایی را صادر می‌کنند که از پیچیدگی صادراتی بیشتری برخوردارند و سطح تکنولوژی به کار رفته در آن‌ها بیشتر از کالاهای صادراتی کشورهای با درآمد پایین است. همچنین با توجه به مفهوم مزیت نسبی، کشورها کالاهایی را صادر می‌کنند که در تولید آن‌ها بهره‌وری بیشتری دارند. لذا با این دو فرض کشورهای با درآمد بالاتر صادرات کالاهای پیچیده‌تر، سهم بیشتری از سبد صادراتی آن‌ها را تشکیل می‌دهند، تخصص دارند و بهره‌وری عوامل تولید این کشورها در تولید کالاهای پیچیده‌تر بیشتر است.

مشارکت ایران در زنجیره‌های ارزش جهانی و منطقه‌ای

با محاسبه شاخص مشارکت در زنجیره‌های ارزش جهانی بر اساس ارزش داده‌های تجاری کالاهای واسطه‌ای کشورهای جهان،

فرصت اتصال به محیط تجارت جهانی را با هزینه‌های کمتر برای خود ایجاد کنند و همین امر منجر به افزایش تجارت در کالاهای و خدمات واسطه‌ای شده است. از سویی دیگر مشارکت در این زنجیره‌ها این فرصت را برای کشورها ایجاد می‌کند تا از صرفه‌های ناشی از مقیاس بهره برده و با ورود جریان‌های اطلاعاتی، سرریز و نفوذ و پیشرفت تکنولوژیکی به فرصت‌های اشتغال دسترسی پیدا نمایند و در نتیجه درآمد سرانه، سرمایه‌گذاری، بهره‌وری و تولید ارزش افزوده داخلی در کشورها افزایش پابد.

از سویی دیگر یکی از عوامل مؤثر بر مشارکت در زنجیره‌های ارزش جهانی، شاخص پیچیدگی صادراتی است که از حیث تولید و صادرات کالاهای پیچیده‌تر با ارزش افزوده بالاتر و همچنین آزادی اقتصادی از مسیر بهبود تکنولوژی، افزایش تخصص و تشویق ابداع، می‌تواند بر رشد اقتصادی کشورها اثر بگذارد.

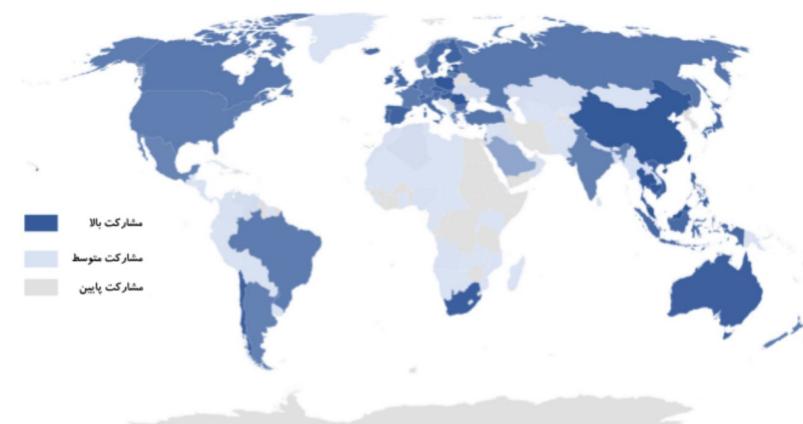
با محاسبه شاخص پیچیدگی و شاخص مشارکت بر زنجیره‌های ارزش جهانی ایران، مشاهده شد که این دو شاخص در ایران

◆ پریسا یعقوبی منظری عضو هیئت‌علمی و پژوهشگر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

مشارکت در زنجیره‌های ارزش جهانی الگوی پویای تجارت بین‌الملل

در دنیای رقابتی امروز، یکی از مسیرهای دستیابی به رشد اقتصادی بالاتر ورود به زنجیره‌های ارزش جهانی بوده و بواسطه نقشی که در فرآیند جهانی شدن در شبکه تولید و تجارت بین‌المللی دارند، جایگاه خود را از نظر میزان درجه توسعه‌یافتنگی انتخاب می‌کنند. زنجیره‌های ارزش جهانی بعنوان یکی از دستاوردهای جهانی شدن، این امکان را به کشورهای در حال توسعه می‌دهد تا به‌واسطه تخصص در صنعت و تولید محصولات پیچیده صنعتی، از منافع تجارت بین‌المللی استفاده نمایند.

گسترش زنجیره‌های ارزش جهانی از اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی نقش مهمی در تغییر الگوی تجارت بین‌الملل کشورهای در حال توسعه و تغییر فرآیند صنعتی شدن در این کشورها داشته است. واقعیت این است که کشورهای در حال توسعه با مشارکت در زنجیره‌های ارزش جهانی، توانسته‌اند

نمودار شماره (۱): نقشه مشارکت در زنجیره ارزش جهانی

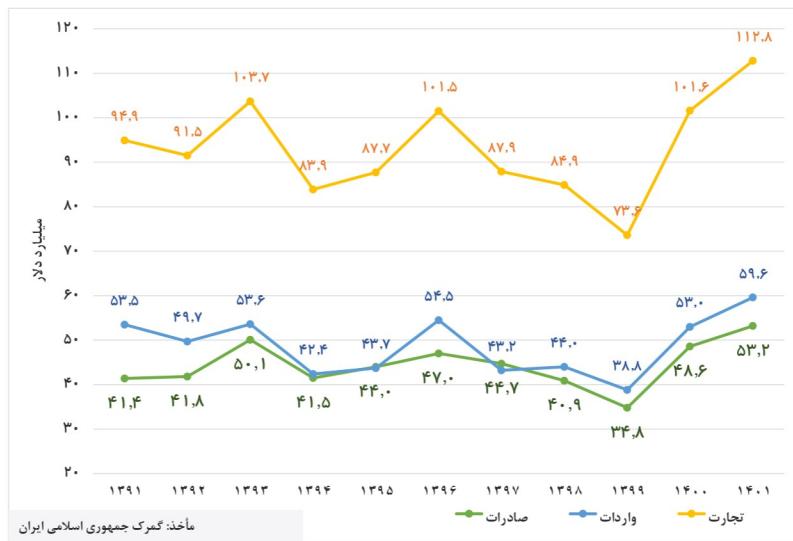
صادرات ایران به تفکیک محصولات واسطه‌ای، سرمایه‌ای و...

بر اساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، ارزش تجارت در سال ۱۴۰۱ برابر با ۱۱۲,۸ میلیارد دلار بوده است که در سال ۱۳۹۱ این رقم برابر با ۹۶,۹ میلیارد دلار بوده و به طور متوسط طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۴۰۱ رشد داشته است. ارزش سالانه ۱,۷ درصد رشد داشته است. ارزش صادرات غیرنفتی در سال ۱۳۹۱ برابر با ۴۱,۴ میلیارد دلار بوده که با متوسط نرخ رشد سالانه ۲,۵ درصدی به ۵۳,۲ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۱ رسیده است و به طور متوسط طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۴۰۱ سهم صادرات غیرنفتی از کل تجارت ایران ۴۷,۷ درصد بوده است. طی همین دوره متوسط سهم واردات از کل تجارت کشور ۵۲,۳ درصد بوده و با متوسط نرخ رشد سالانه ۱,۱ درصدی از ۵۳,۵ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۱ به ۵۹,۶ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۱ رسیده است.

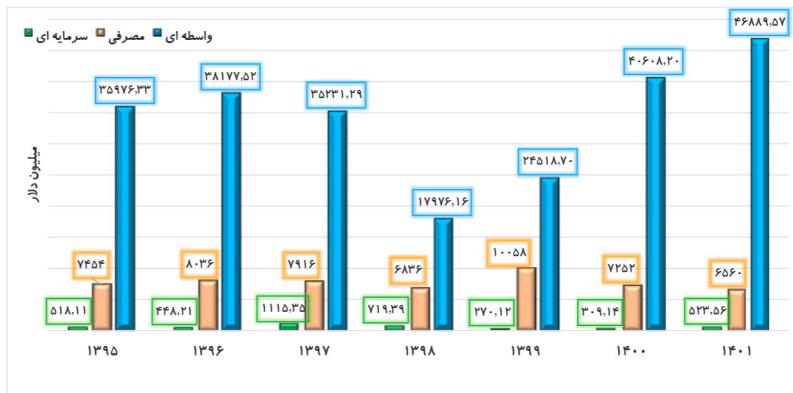
صادرات ایران به تفکیک محصولات واسطه‌ای، مصرفی و سرمایه‌ای طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۴۰۱ نشان می‌دهد که به طور متوسط صادرات محصولات واسطه‌ای طی دوره فوق ۴,۵۱ درصد رشد داشته و کالاهای سرمایه‌ای نرخ رشد ۰,۱۷ درصد داشته‌اند و در مقابل نرخ رشد محصولات مصرفی به طور متوسط سالانه منفی ۲,۱۱ درصد بوده است و این نشان از افزایش مشارکت بیشتر ایران طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۱ بوده است.

شناسایی فرصت‌های صادراتی ایران در تجارت بین‌الملل امروز با استفاده از شاخص‌های مزیت نسبی، پیچیدگی محصول و فضای مخصوص

با توجه به افزایش صادرات کالاهای واسطه‌ای و مشارکت بیشتر در زنجیره‌های ارزش جهانی ایران، با توجه به شاخص‌های مزیت نسبی، پیچیدگی محصول و فضای محصول می‌توان فرصت‌های صادراتی را جهت مشارکت بیشتر در زنجیره‌های ارزش جهانی شناسایی کرد. شاخص پیچیدگی محصول در ایران در

نمودار شماره (۲): عملکرد تجارت خارجی کشور در طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۴۰۱

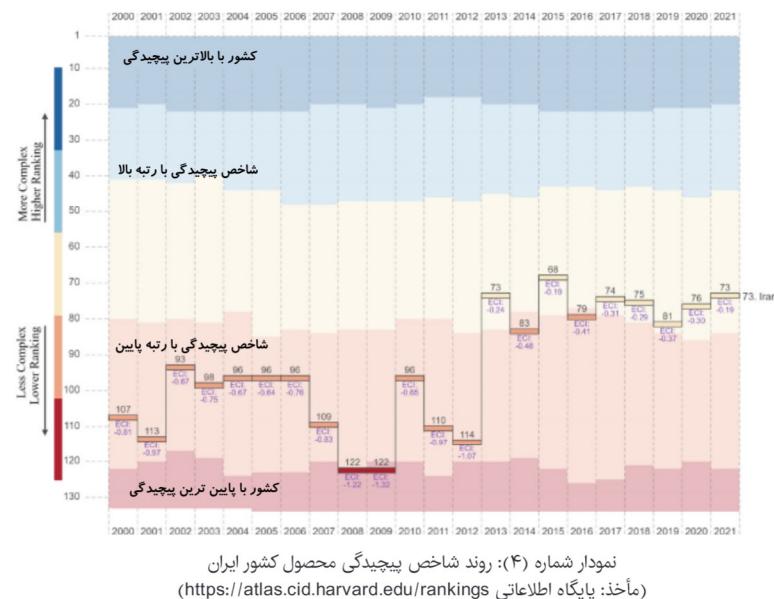
نمودار شماره (۳): روند ارزش صادرات ایران به تفکیک محصولات واسطه‌ای، سرمایه‌ای و مصرفی

مشاهده شد که به طور متوسط طی سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۲۰ از تعداد ۱۶۱ کشور، تعداد ۱۰۳ کشور، مشارکت بسیار پایین بین صفر تا ۰,۴۵ در زنجیره‌های ارزش جهانی داشته‌اند. دو کشور چین و آلمان به ترتیب با شاخص‌های ۰,۹۷ و ۰,۹۵ در زمرة کشورهای با مشارکت بالا در زنجیره‌های ارزش جهانی هستند که به عنوان قطب‌های اصلی GVCs نیز شناخته شده‌اند. اطلاعات مربوط به کشور ایران طی سال‌های مذکور نشان می‌دهد به طور متوسط شاخص مشارکت در زنجیره‌های ارزش جهانی ۰,۴۱ بوده و در گروه کشورهای با مشارکت بسیار پایین قرار دارد (نمودار شماره (۱)).

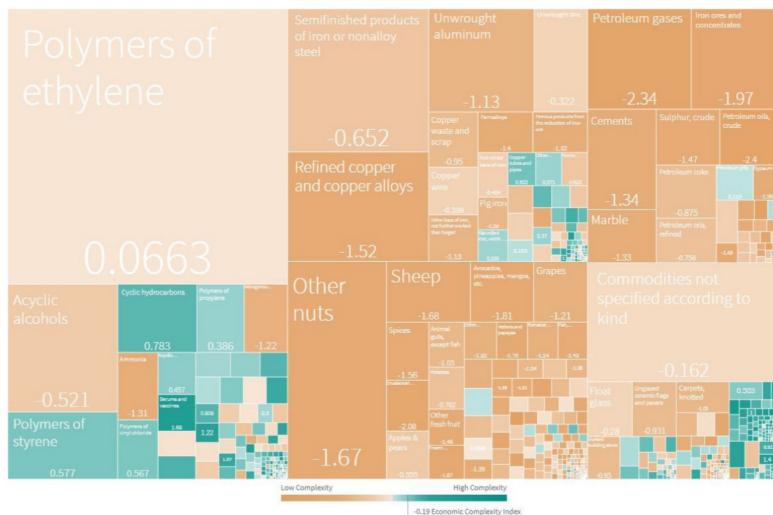
است. همچنین سهم محصولات با فناوری متوسط ۳۲,۵ درصد، سهم صادرات محصولات با فناوری پایین ۱۲,۹ درصد و تنها ۵,۰ درصد را صادرات محصولات با فناوری بالا تشکیل ۳۳ داده است. بر این اساس می‌توان گفت درصد از صادرات صنعتی ایران را صادرات محصولات با فناوری متوسط و بالا تشکیل می‌دهد. لذا مهمترین مشکل اساسی ساختار صادرات صنعتی ایران را می‌توان باستگی کشور به صادرات محصولات خام و نیمه‌خام دانست.

با محاسبه شاخص مزیت نسبی در محصولات واسطه‌ای ایران مشاهده می‌شود که ایران دارای مزیت نسبی بالا در گروه سنگ‌های تزئینی و پلیمرهای اتیلن دارد. بیشترین پیچیدگی صادرات ایران بر اساس شاخص پیچیدگی محصول نیز در فلزات و محصولات شیمیایی بوده و بیشترین صادرات کالاهای واسطه‌ای به ترتیب در محصولات با سطح فناوری و پیچیدگی بالا و متوسط، در گروه مواد شیمیایی و فلزات است.

لذا با توجه به مطالب فوق می‌توان چنین پیشنهاد داد که بیشترین فرصت‌های صادراتی ایران بر اساس تجمعی شاخص‌های فوق و حضور بیشتر در زنجیره‌های ارزش جهانی در گروه کالایی طلا، صنوعات مس، سنگ‌های تزئینی و پلاستیک است. ◆◆

نمودار شماره (۴): روند شاخص پیچیدگی محصول کشور ایران
(مأخذ: پایگاه اطلاعاتی (<https://atlas.cid.harvard.edu/rankings>))

نمودار شماره (۵): شاخص مزیت نسبی ایران در گروههای کالایی

از فرصت‌ها برای تنوع بخشیدن به تولید خود با استفاده از دانش و فناوری موجود استفاده می‌کند.

ازیابی محتوایی وضعیت ایران بر اساس سطوح فناوری

ازیابی محتوایی وضعیت ایران در شاخص‌های صادرات نشان می‌دهد که در سال ۲۰۲۲ از کل صادرات صنعتی ایران، ۵۴,۱ درصد را محصولات منبع محور تشکیل داده

سال ۲۰۲۱ منفی ۰,۱ و رتبه ۷۳ ام جهان را داشته و حاکی از آن است که محصولات ایران توان رقابت در بازارهای جهانی را ندارند. در مقایسه با یک دهه قبل، اقتصاد ایران پیچیده‌تر شده و رتبه در رتبه‌بندی شاخص پیچیدگی محصول بیرون یافته است. پیشرفت پیچیدگی ایران به دلیل تنوع بخشیدن به صادرات آن بوده است. ایران در حرکت رو به جلو در موقعیتی قرار دارد که از تعداد متوسطی